

L'organització de l'aprenentatge autònom de l'alumnat universitari. Una praxi diversificada de la carpeta d'aprenentatge

---

Resum

L'aprenentatge autònom de l'alumnat universitari comporta que l'estudiant posi en marxa diversitat d'habilitats, coneixements, competències, criteris, procediments... Entre aquests sabers destaquen:

- La capacitat de **reflexionar sobre el propi aprenentatge** (l'estudiant s'adona de "com aprèn").
- La **gestió dels propis èxits i dels propis errors** (l'estudiant els detecta i rendibilitza les estratègies exitoses i corregeix les errònies).
- El **domini progressiu de coneixements** conceptuals, instrumentals i criterials necessaris (l'estudiant reconeix quins són els sabers que li calen).
- L'**aplicació contextualitzada** del conjunt de sabers de manera competent (l'estudiant és capaç de mobilitzar els diversos sabers i seleccionar els que interessen per resoldre situacions concretes).

La carpeta d'aprenentatge és un dels instruments que s'ha mostrat especialment idoni per organitzar i fomentar el procés formatiu autònom de l'estudiant universitari, ja que, per una banda, esdevé un element que estructura el coneixement i s'adapta a la diversitat dels i de les estudiants i dels continguts, mentre que, per altra banda, potencia cadascun dels sabers i processos necessaris per aprendre amb autonomia. Finalment, la carpeta d'aprenentatge esdevé una alternativa necessària a l'avaluació mitjançant exàmens o proves de paper i llapis, posat que aquestes proves no poden evidenciar els processos d'aprenentatge autònom.

Paraules clau

Aprenentatge autònom

Carpeta d'aprenentatge

Diversitat

Descripció del treball

El present treball s'elabora entorn de la reflexió i la pràctica de sis professores i professors de la Universitat de Barcelona, que han innovat per a millorar la seva docència en quatre assignatures de ciències de l'educació. La comunicació que presentem està basada en una innovació docent¹ portada a terme en els ensenyaments de mestre i de pedagogia de la Universitat de Barcelona.

El context universitari actual està canviant degut a la influència de factors socials, polítics, culturals i tecnològics. L'evolució accelerada de les estructures materials, institucionals i formes d'organització social (models de convivència, models de família, de producció i de distribució de la riquesa) comporten transformacions en les formes de pensar, sentir i actuar de les noves generacions.

Per altra banda, els canvis vertiginosos dels medis de comunicació, i de la tecnologia subjacent, han suposat canvis significatius en la vida personal i institucional. Una de les conseqüències d'aquests canvis ha estat el qüestionament dels models tradicionals de transmissió del coneixement. La Universitat ja no és l'Olimpo de la saviesa. Segueix mantenint cert prestigi social, però ha esdevingut una més de les instàncies socialitzadores: televisió, medis de comunicació, xarxes informàtiques i telemàtiques, educació no formal, etc. Ha de compartir i competir amb aquestes instàncies per mantenir el poder que atorga la possessió del coneixement. És evident que aquesta nova situació ha de fer repensar el paper de la Universitat, i per tant el paper del professorat universitari en allò que fa referència a la seva funció docent.

Per altra banda, les noves concepcions d'ensenyament i aprenentatge aportades per la recerca didàctica i psicopedagògica, així com l'experiència sorgida de les aules de l'ensenyament no universitari, molt més sensibles a aquests processos, insisteixen en la necessitat de transformar el rol tradicional del professor universitari transmissor de sabers establerts. Cal desenvolupar una manera d'entendre els processos d'ensenyament i aprenentatge, on el docent guia a l'alumne en el seu aprenentatge, tot creant escenaris adequats per desenvolupar aquests processos, posant al seu abast recursos i activitats que l'orientin al llarg de la seva formació universitària per tal que pugui construir els seus coneixements i el seu model d'aprenentatge, d'una manera crítica i autònoma.

---

¹ La innovació "La carpeta d'aprenentatge com a eix vertebrador de l'autonomia de l'alumnat universitari en el seu procés d'aprenentatge" ha estat patrocinada per l'AGAUR del DURSI de la Generalitat de Catalunya, dins el programa de Millora de la Qualitat Docent (272 MQD 2002), durant els cursos 2002-2003 i 2003-2004. del Departament de Didàctica i Organització Educativa de la Universitat de Barcelona.

El coneixement cada vegada queda obsolet amb més rapidesa, per la qual cosa es fa necessari trobar un equilibri entre la tasca investigadora i la tasca docent del professorat universitari. Si el domini de coneixements específics tendeix a quedar relegat en benefici del desenvolupament d'altres competències de gestió del coneixement, cal trobar noves maneres d'integrar les dues tasques universitàries, de manera que els descobriments científics aportats per la recerca han de constituir la matèria per bastir l'actualització disciplinar dels docents, i la pràctica docent ha d'ésser un dels camps de recerca per trobar noves i millors maneres d'implementar els processos d'ensenyament i d'aprenentatge a les aules universitàries.

El professorat no només s'ha d'actualitzar en la seva àrea de coneixement, també s'ha de formar com a docent, ha d'ésser competent en la producció i disseny de recursos didàctics (tot aplicant les tecnologies de la informació i comunicació que en cada moment es vagin generant), en la creació, seguiment i avaluació de situacions riques, motivadores i productores d'aprenentatge dels alumnes.

Aquestes noves exigències en la tasca docent del professorat universitari, han estat ratificades per la necessitat d'aconseguir la convergència europea en un termini de temps determinat. La implantació dels crèdits europeus constitueix una oportunitat per obrir un camí molt interessant en la renovació docent universitària.

Aquesta situació emergent en la nostra universitat, sumada a l'experiència docent de l'equip que portem a terme aquesta innovació, i a la tradició del grup de treballar col·laborativament, i de reflexionar sobre la nostra pròpia pràctica, ens va portar a compartir el nostre pensament pedagògic sobre l'aprenentatge i a elaborar un sistema integral de formació i avaluació, que fos coherent, i que no es quedés reduït a un discurs teòric. Érem conscients que el repte no estava tant en el disseny metodològic com en la seva posada a la pràctica. Són molts els factors que dificulten la innovació en el context universitari, començant pels propis alumnes, que prefereixen els models coneguts, encara que els critiquin; i prosseguint per les dificultats i la dedicació que exigeixen per part del professorat i pel risc que suposa introduir canvis en la cultura docent universitària, reproductora i tradicional.

Tot i aquestes prevencions, creiem necessari i volíem implicar-nos en aquesta aventura pedagògica. Vam partir d'algunes evidències, reflexions i concepcions sobre l'ensenyament i l'aprenentatge que compartíem, encara que cadascú de nosaltres treballa a l'aula de manera diferent, d'acord amb l'estil docent propi. En el grup partim de la creença que hem de compartir les nostres pràctiques i analitzar-les per millorar-les. En aquesta anàlisi col·laborativa tots i totes en sortim beneficiats. Aprenem noves coses dels altres i aprenem a millorar aquelles que ja fem, o evidenciem la seva potencialitat.

La innovació que ens vàrem plantejar suposava l'ús de la **carpeta d'aprenentatge**² com un instrument que servís per articular l'aprenentatge dels alumnes, tot esdevenint una manera d'organitzar de manera autònoma, encara que guiada, el seu aprenentatge. Algunes d'aquestes concepcions i creences compartides, que entenem que són el fonament de la nostra innovació són les següents:

- Entenem l'aula universitària com una comunitat d'aprenentatge. És l'escenari on es produeixen interaccions entre professorat i alumnes, però sobretot entre el propi alumnat. Es tracta d'aprofitar la potencialitat de **l'aprenentatge col·laboratiu i dialògic** a partir del treball en equip. D'aquesta manera, també, es potencia l'autonomia i esforç dels estudiants. L'aula esdevé un espai d'aprenentatge actiu. No la sala on s'escolta al professor, sinó el lloc on es participa activament en la construcció del coneixement, on es produeix la confrontació d'idees prèvies amb nous continguts, amb diferents maneres de conceptualitzar un mateix tema, on l'alumnat ha d'elaborar els nous aprenentatges de manera col·laborativa amb els companys i companyes i el professorat.
- Treballar a l'aula des d'aquesta perspectiva **modifica els rols** tradicionals de tots els actors. El docent ha d'establir clarament els objectius a aconseguir, ha de planificar el procés d'ensenyament i ha de dissenyar tot el conjunt d'activitats d'ensenyament/aprenentatge que possibilitin als estudiants aprendre de manera significativa, crítica i individual els continguts de l'assignatura. Per altra banda, ha d'establir mecanismes de seguiment de l'alumnat per tal de regular les intervencions i els ajuts necessaris que els permetin progressar, créixer en coneixements i com a persones. I també ha d'establir les activitats d'avaluació al llarg del procés que li donin informació rellevant i que suposin pels alumnes una eina d'autoregulació del seu aprenentatge. Cal ensenyar als estudiants a aprendre a aprendre.
- Els **estudiants esdevenen els protagonistes** del seu aprenentatge. I l'aprenentatge és la raó de ser de la Universitat. Es tracta que l'alumnat no actuï en funció de la superació d'uns exàmens on es comprova la seva capacitat de reproducció del discurs del professor, sinó que la seva obligació, la seva finalitat, rau en aprendre i en demostrar allò que ha après. L'avaluació formativa i acreditativa, que ha de realitzar el professor o professora, tindrà la funció de valorar els aprenentatges que ha realitzat l'alumne, no la de sancionar els que no

---

² Nosaltres denominem carpeta d'aprenentatge, a l'instrument que en mitjans anglosaxons es coneix com a *portafolis*, i que constitueix un sistema d'avaluació processual (Shulman (1999), Lyons (1999). També hi ha experiències documentades en els nostres contextos: Barberá (1999), Castelló i Monereo (2000). Un nombre significatiu de professors i professores del grup FODIP iniciàrem l'ús del portafolis des de fa entre quatre i set cursos. La nostra manera concreta d'enfocar l'ús d'aquest instrument ens portà a anomenar-lo carpeta d'aprenentatge, tal com s'explicava a Colén (2002).

ha realitzat. Aquest canvi afecta significativament la funció d'uns i altres, i ha de possibilitar que l'alumnat utilitzi l'avaluació com un instrument de millora, que permet reflexionar sobre allò que ha après, els nous interrogants que es generen, els errors i els buits en el seu aprenentatge, i els orienti en el seu procés.

- Aquest plantejament fa que la tutoria esdevingui un recurs primordial del procés, i que permeti **atendre la diversitat** de l'alumnat. Els alumnes tenen diferents estils d'aprenentatge, diferents capacitats i diferents ritmes d'aprenentatge, i la tutoria és el moment privilegiat en el qual el professor o professora pot orientar els alumnes més necessitats, més agosarats intel·lectualment, els qui volen aprofundir, els qui tenen més dificultats... És a dir: la tutoria esdevé una de les eines més potents de què disposa el professorat universitari per tractar la diversitat de l'alumnat.
- La **metodologia** de treball ha d'ésser multivariada per tal de posar a l'estudiant en situacions diferents, que li permetin desenvolupar capacitats diverses, atenent a l'especificitat de l'assignatura corresponent i al conjunt de capacitats cognitives, procedimentals, socials, afectives, comunicatives, etc., en funció dels estudis que estigui realitzant.
- Un dels aspectes que cal destacar és la necessitat de mantenir la coherència entre el discurs teòric i la pràctica docent, entre la metodologia utilitzada i el model d'avaluació que s'aplica. Aconseguir la implicació dels alumnes en el seu procés d'aprenentatge suposa trencar el model unidireccional de transmissió de coneixements entre aquell que sap (el professor) i els que no saben (estudiants). Suposa compartir el poder dins l'aula, democratitzar els processos instruccionals i formatius. Suposa que tothom, tots els agents implicats en el procés, han de comportar-se de manera honesta. Això implica **transparència** en l'establiment i aplicació de criteris i de pautes de treball i d'avaluació, la comunicació i negociació de les diferents fases del procés i la corresponsabilització de tot el procés.

Així doncs, la innovació es planteja tot entenent l'aula com una comunitat d'aprenentatge on és necessari repensar el paper del professorat i el de l'alumnat. Es parteix de la potencialitat de l'aprenentatge col·laboratiu a partir del treball en equip i del canvi de rol del professorat. Dins aquest plantejament, es potencia el dossier electrònic com a centre de recursos de les assignatures a l'abast de l'alumnat i es proposa a l'alumnat l'**elaboració d'una carpeta d'aprenentatge** pròpia, que s'usa tant per estructurar els continguts d'aprenentatge com per a realitzar el procés d'avaluació. Com ja hem dit anteriorment, aquest instrument no és una cosa nova ni desconeguda en el grup FODIP. La major part dels membres del grup utilitzem la carpeta d'aprenentatge en les nostres classes universitàries, però, malgrat això, ens va semblar molt important anar més enllà: estudiar, reflexionar i avaluar l'ús d'aquest instrument i donar-li un nou sentit **com a eix vertebrador de l'autonomia de l'alumnat universitari en el seu procés d'aprenentatge**.